

K Ö N Y V E K

AZ ÚJ RÉVAI-LEXIKON

A Révai könyvkiadó kétkötetes lexikona, melynek első kötete januárban, második kötete a napokban jelent meg, az első egyetemes lexikona a felszabadult Magyarországnak. Ez a tény minden esetre már önmagában fogalmat ad arról a rengeteg nehézségről, amellyel szerkesztőinek meg kellett küzdeniök. A régi Révai-lexikon utolsó 1935-ös pótkötetének megjelenése óta az eseményeknek és változásoknak olyan tömege adódott, amilyenre a világtörténelemben is kevés példa akad. De még ahol nem is merült fel új — a lexikonba kívánczó adalék, ott is érezettni kell ezt a változást: a hazug, tendenciózus értékelések helyett új és a valóságnak megfelelő méltatásokat kell adni, az eseményeket, a személyeket egy új és haladó világ szemszögéből átértékelni. Magától érteődik, hogy ez a munka rengeteg előkészítést kíván. Ez minden bizonynyal menténé a lexikon hibáit, ha egyéb, mint előkészületlenség nem játszana közre. A Révai-lexikon esetében azonban más is közrejátszott, s ezt éppen a most megjelenő második kötet bizonyítja. Nem lehet pusztán a felkészületlenséggel menteni a lexikon első kötetének súlyos, világnézeti és politikai eltévelyedéseit. Nem valószínű, hogy az a pár hónap, amely az első és második kötet megjelenése közt eltelt, elég lett volna olyan méretű különbség áthidalására, mint amely a két kötet pontosságára, megbízhatóságára, értéke közt mutatkozik, ha csak a „felkészülés” mozzanata játszik közre. Nem itt kétségtelenül hozzájárult az első kötetet ért demokratikus kritika kérlelhetetlen szigora és még egy döntő mozzanat. Az tudniillik, hogy a Révai könyvkiadó időközben élfami kézbe került.

A lexikon első kötete a demokrácia — így az objektív tudományosság — szempontjából súlyosan elhibázottnak tekinthető. Nemcsak arányaiában, amelyek — például Ágoston és Engels, Dialektika és Egyház címszavak szembeállításában — inkább egy hitbuzgalmi, mint egy általános lexikon követelmé-

nyeinek feleltek meg. De komoly kifogások hozhatók fel tartalmilag is az egyes, különösen a politikai vonatkozású cikkek ellen. Több oldalról és jogos felháborodással kommentálták a Horthyról szóló cikket, amely elég „objektív” volt megírni azt, hogy „szembefordult mind a legitimizmussal, mind a nyilas szélsőséggel” — de ugyanez az „objektivitás” már nem terjed odáig, hogy azt a sokkal kiméletlenebb és embertelenebb szemefordulást jellemezze, amelynek a demokrácia hirdetői, de főleg a Kommunista Párt voltak szenvedő áldozatai. Eckhardt Tiborról annyit tudunk meg, hogy „külföldön tartózkodik”, hasonló diszkrét fogalmazásban értesülünk arról, hogy a hazaáruló, fasiszta Anders tábornok „engedélyt kapott, hogy csapataival Angliában letelepedjék”. Baranyai Lipót „a humanisztikus mozgalmak” egyik kiváló kezdeményezője, az Actio Catholica „kizárja a napi politikát”.

A második kötet szellemének megváltozását már a munkatársi lista is jelzi. Az első kötetben még ott ékeskedik a munkatársak között, a másodikkól nyomtalanul eltűnt a derék Balla Antal „ny. miniszter. történetíró”, komolyabb és demokratikusabb lett a mű szelleme a sötéten reakciós Moór Gyula professzor úrnak, Pfeiffer főideológusának dicstelen letűnésével, aligha hiány a lexikon szempontjából a zavarosfejfű Noszlopi Lászlónak, az MDP-ből kizárt Szalontay Eleknek távozása. A munkatársak köréből. Nyilván e változások következménye, hogy míg az első kötetben Léon Blum, mint „a szocialista humanizmus fő elméleti képviselője” szerepel, a második kötet már tudja Ramadier-ről, hogy miniszterelnöki minőségében „híven végrehajtotta az amerikai imperialisták utasításait”. Bevin az első kötetben „a munkáspárt egyik legjelentősebb vezéregyénisége”, hasonló dicsérő jelzőkkel halmozza el a lexikon Attleet, Crippset is — a második kötet már nem tud Philips Morganról, az angol munkáspártról pedig — Labour címszó alatt közli, hogy vezetői a jobboldalról kerültek ki „akik foly-

tatták elődeik imperialista politikáját és mind bel- mind külpolitikájukkal a reakció legfőbb fűmaszai" Az első kötetben De Gasperi is mint jeles antifasiszta nyer halhatatlanságot, a második kötetben Saragatra, mint az olasz szocialista egység megbontójára húzzák rá a vizeslepedőt, aki „a választások során nem a kapitalizmust képviselő pártok, hanem főleg a szocialisták ellen harcolt”, Schumacherről is, az igazságnak teljesen megfelelőleg közli a lexikon, hogy „a Németország felosztására irányuló angolszász imperialista politika ellenállás nélküli végrehajtója”. Az első kötetben még nyilván „kiváló katolikus politikus” lett volna, mint ahogy „kiváló katolikus politikus” az angolszászok másik kiszolgálója, Brüning. A kezdőbetűk, úgy látszik, szerencse a halhatatlanság szempontjából.

A lexikon egyik erőssége a marx-lenini ideológia címszavainak szabotossága, tömörsége, pontossága. Az első kötetben az egyházra vonatkozó címszókat írták meg ilyen körülményekkel és szeretettel.

Gyöngéje viszont a második kötetnek is a művészetekre, különösen az irodalomra vonatkozó anyaga. Talán a kiadó elfogultsága játszik közre abban, hogy Márái nagyobb sorterjedelemet kap, mint Déry Tibor és az ugyancsak kurtán-furcsán elintézett Nagy Lajos együtt. Tamási Áron, de még Nyíró József is nagyobb helyet kapnak, mint Tersánszky Józsi Jenő, vagy Zelk Zoltán, a fiatalok közül a lexikon tudomást vesz Rába Györgyről, vagy a meglehetősen jelentéktelen Széchy Jánosról, de nem tud a magyar népi novellairódom új nagy reményéről, Nagy Sándorról, hogy már meg se említsük azokat, akik az első kötetből maradtak ki: Aczél Tamást, Benjámin Lászlót, Radnóti Miklósról szívesen olvastunk volna többet, s azt se bántuk volna, ha sikerül a lexikon irodalmi szerkesztőjének őszinte véleményét megtudnunk a realizmusról, ezt a címszót azonban csodálatos módon hiába keressük a „Realizálni” és „Réaumur” címszavak közt. De azt se bántuk, ha megtudhatnók, ki felelős a lexikon magyar irodalmi anyagáért. A munkatársak névsora az egyetlen Vojnovich Gézárt említi. Ennél a magyar irodalmi anyag mégis csak jobb.

„Nem lehetetlen, hogy a lázas mun-

kában — a szerkesztőség szándéka ellenére — az értékelés és megítélés tekintetében is fordultak elő hibák” — szabadkozik a második kötet végén a kiadó. Mindent összevéve, az új kötetért kevés oka van szabadkoznia. De mit fog csinálni a régivel? Mert nehéz elképzelni, mit kezdünk olyan információs anyaggal, amelynek alapján A-tól J betűig kiváló haladó szellemek azok, akiknek K-tól Z-ig kezdődő nevű felbarátaink mind szemenszedett gazemberek és hazájuk, osztályuk árulói. A hibának kijavítása költséges lesz, de aligha mellőzhető.

KESZI IMRE

FÜST MILÁN: LATOMÁS ÉS INDULAT A MŰVÉSZETBEN. (Egyetemi Nyomda.)

Füst Milán esztétikai könyvéről elősorban azt kell mondanunk, hogy új, hogy sokféle szempontból úttörő munka. „Győzött bennem a tanítómester” — írja az előszóban megokolva, hogy mászerez esztétika helyett miért választotta ezt a formát: az előadások formáját. Úgy érezzük, eltekintve attól, hogy valóban elhangzott előadásokról van itt szó, Füst Milán azt adta nekünk ebben a könyvben, ami legjobban hiányzott a magyar irodalomból: a művész legmélyebb vallomását a művészetéről. Már első előadása után azt a vádat kapta egyik hallgatójától, hogy olyan dolgot mond, amik nem tartoznak a nagyközönség, a laikusok nyilvánosságára elé, hogy úgy beszél, mintha csupa leendő írónak, művészeknek mondaná. Dehát tehetett volna-e másképp? „Mint műélvező — mondja még ugyancsak az előszóban, — sohasem fogytam ki annak csodálatában, amit megcsodáltam, — a titkait kutattam mindennemű rémeknek, szünni nem akaró szomjúsággal: hogy mi hozza a szépséget létre benne s miben rejlik a varázsa.” S valljuk be, ez az, ami bennünket is mindig legjobban izgat, másrészt ez az, ami a laikust leginkább képessé teheti a műben való gyönyörködésre.

1.

Mindenek előtt azonban valami rendet kellene teremteni mégis a mondani-valókban, amikor e terjedeleme is hatalmas esztétikai vallomásra akarunk szólni. El kellene talán dönteni, hogy ismertetéskísérlejek-e meg, amely olyan nagy terjedelmet kívánna, hogy